MIHAI EMINESCU ŞI INDEPENDENŢA NAŢIONALĂ

DE

AL. TEODORESCU

Abordînd relaţia dintre un eveniment crucial din istoria României şi poziţia faţă de acest eveniment a celui mai mare poet român nu trebuie să ne limităm doar la raporturile directe cu momentul respectiv, adică războiul de independenţă din 1877, ci trebuie să încadrăm acest raport în cadrul mai larg al concepţiei poetului despre istoria patriei, în lupta sa pentru eliberarea românilor de sub dominaţie străină, pentru neatîrnare, pentru unitate naţională, în activitatea din cadrul societăţilor studenţeşti de la Viena şi în organizarea serbării de la Putna. Pentru Eminescu independenţa naţională este un proces istoric ale cărui antecedente urcă pînă în perioada războaielor dacice, continuă cu lupta pentru neatîrnare dusă de Mircea cel Bătrîn, Ştefan cel Mare, Cuza Vodă.

În cadrul momentului respectiv, al anului 1877, trebuie să ţinem seama şi de împrejurările în care s-a desfăşurat evenimentul şi în special de faptul că poetul, în perioada respectivă, era gazetar la „Timpul" iar raporturile dintre partidul conservator şi cel liberal erau din cele mai încordate. După cum se ştie, cu un an înainte de izbucnirea războiului ruso-turc şi a participării efective a României la acest conflict, guvernarea conservatoare fusese înlocuită cu o guvernare liberală. Condiţiile şi consecinţele căderii conservatorilor de la putere, inculparea unor miniştri ai fostului cabinet, accentuarea diferendelor şi a deosebirilor de concepţii din cadrul celor două tabere, lupta politică şi acerbele campanii de presă ale celor două ziare care le reprezentau, respectiv „Românul" şi „Timpul", au făcut ca Eminescu, proaspăt redactor al ziarului conservator, să ia atitudine tranşantă în cele mai importante chestiuni legate de politica internă şi externă a ţării. Era aproape inevitabil ca, în focul disputelor, fiecare partidă să fi ignorat uneori chiar şi atitudinile juste ale adversarilor, să fi minimalizat unele merite vizibile. Conservatorii erau în opoziţie, iar schimbarea sensibilă, uneori diametrală, a unor poziţii politice ale liberalilor, după coaliţia de la Mazar-paşa, a făcut ca atitudinea gazetarului Eminescu să nu fie totdeauna în spiritul tendinţelor generale. Poetul n-a fost un militant activ pentru războiul de la 1877, dar aceasta nu înseamnă că cea mai redutabilă pană de gazetar din a doua jumătate a secolului trecut a fost împotriva independenţei României, ci dimpotrivă. În cazul poetului trebuie, aşa cum am mai spus, să desprindem, să deducem poziţia sa faţă de evenimentul respectiv din concepţia sa generală privitoare la istoria naţională, la problemele acute ale contemporaneităţii. Cea mai pură conştiinţă a ga-

BDD-A1443 © 1977-1978 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:54 UTC)

zetăriei românești a epocii, condeiul cel mai de temut al publicisticii de atunci, se bazau și erau determinate de atașamentul cel mai dezinteresat față de idealurile poporului român, față de clasele pozitive ale societății, pe încrederea în viitorul neamului său, pe incapacitatea fundamentală a poetului de a admite compromisurile, de a-și schimba opiniile. Una din primele manifestări ale poetului la ziarul „Timpul" este articolul intitulat de editori *Dorobanții*, publicat la 30 decembrie 1877, în care autorul descrie starea jalnică a acestor eroi care deși slab înarmați, prost îmbrăcați și hrăniți, luptaseră pentru realizarea unuia dintre visurile de veacuri ale poporului, neatîrnarea. Poetul surprinde discrepanța dintre demagogia liberală, dintre ditirambii cu care fuseseră prezentate victoriile armatei române pe cîmpiile de luptă ori jertfele cu care fusese dobîndită independența și lipsa totală a interesului și grijii față de nevoile de înarmare, echipare și aprovizionare a luptătorilor.

„Au sosit în București dorobanții de pe cîmpul de război. Acești eroi, cu care gazetele radicale se laudă atîta, sînt, mulțumită guvernului, goi și bolnavi. Mantalele lor sînt bucăți, iar sub manta cămașa pe piele, și nici cojoc, nici flanelă, nici nimic. Încălțați sînt tot atît de rău, unul c-un papuc ș-o opincă, altul c-o bucată de manta înfășurată împrejurul piciorului, toți într-o stare de plîns, într-o stare care te revoltă în adîncul inimei [. . .]. Turcii, despre care se zice că mor de foame și de frig, au sosit la București mai bine îmbrăcați și mai îngrijiți decît soldații noștri. Rușii, care pleacă la cîmpul de luptă, sînt toți îmbrăcați bine, cu cojoc și cu manta sănătoasă și bine încălțați ; la ai noștri îmbrăcămintea e curat ironia unor haine, e goliciunea parafrazată. Și astfel au petrecut aceste victime ale radicalei, ca să nu zicem un cuvînt mai rău, în zăpadă și în ger, nemîncați, neîmbrăcați, decimați mult mai mult de frig și de lipsă decît de gloanțele dușmanului. Nu sînt în toate limbile omenești la un loc epitete îndestul de tari pentru a înfiera ușurința și nelegiuirea cu care stîrpiturile, ce stăpînesc această țară, tratează cea din urmă, unica clasă pozitivă a României, pe acel țăran, care muncind dă o valoare pămîntului, plătind dări plătește pe acești mizerabili, vărsîndu-și sîngele onorează această țară"[1]. Ca o paranteză, mă întreb dacă acest text așa de clar, de ferm, nu infirmă, măcar în parte, convingerea pe care o aveam că poetul includea între clasele pozitive și pe boieri. Dealtfel, o confirmare a acestei situații jalnice a ostașilor noștri sînt și poeziile lui Alecsandri.

„Și pe cînd acești cumularzi netrebnici, — continuă poetul — această neagră masă de ignoranți, această plebe franțuzită, aceste lepădături ale pămîntului, această lepră a lumii fac politică și fanfaronadă prin gazete și se gerează (se dau drept) de reprezentanții unei nații ai cărei fii nu sînt și nu pot fi, tot pe atuncea soldatul nostru umblă gol și desculț, flămînd și bolnav pe cîmpiile Bulgariei, îi degeră mîini și picioare de cad putrede de pe trupul viu al omului și veniți înapoi în țară, cad pe drumuri în țara lor proprie de frig și de vreme rea"[2].

Articolul este anterior redactării *Scrisorii III* și multe din epitetele izvorîte din indignarea în fața spectacolului durerii și inechității se reîntîlnesc în partea a doua a acestei poezii.

[1] M. Eminescu, *Opere*, II, ediție îngrijită de Ion Crețu, București, „Cartea românească", 1938—1939, p. 207—208.
[2] *Ibidem*, p. 208—209.

BDD-A1443 © 1977-1978 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:54 UTC)

Mînia poetului este justificată, şi pe deasupra înfierării indiferenţei şi demagogiei sfidătoare răzbeşte compasiunea şi admiraţia pentru aceşti ostaşi, ale căror merite şi eroism sînt cu atît mai mari cu cît guvernanţii iresponsabili care i-au trimis în luptă nu s-au îngrijit să le asigure minimum de existenţă. Menţionăm spre exemplu că bugetul militar al guvernării liberale fusese iniţial chiar mai mic decît al celei conservatoare. Reacţia trezită de articolul în cauză şi contrarăspunsul, *Pro domo*, interesant şi pentru unele elemente autobiografice, sînt un nou prilej de a completa tabloul sumbru al politicii duplicitare, mincinoase a guvernanţilor: „Nobili, nenobili — răspund e poetul — ştiu că-i ustură rău, cînd le spunem pe nume şi arătăm cîtă deosebire este între frazele liberale, între exploatarea simţirilor celor mai sfinte ale naţiei româneşti şi între realitatea crudă, pe care au creat-o ţării"[3].

Dealtfel, înaintea înţelegerii de la Mazar-paşa, după cum spune poetul, libreaiii, care erau în opoziţie, nu aveau o atitudine fermă, ci dimpotrivă, încercau să dovedească faptul că independenţa ar fi însemnat moarte pentru România şi încheiau intervenţiile în această problemă „cu o frază bombastică în litere compacte *Voim să fim şi să rămînem Turci* !"[4]. Din aceeaşi neiertătoare vigoare polemică antiliberală izvorăşte şi articolul *Independenţa română*, apărut mai tîrziu, în „Timpul" din 19 februarie 1880, în care afirmă printre altele "În ordinea de idei expuse în numărul trecut, intră şi aceea a independenţei satului român. Nici aceasta n-a venit ex abrupto, în mod fragmentar ca din enin ci ca toate tendinţele adevărate, a fost pururea prezentă şi întunecată numai uneori de nevoile momentului.

Ar fi un act de adîncă ingratitudine către strămoşii noştri dacă ne-am închipui că cu noi se începe lumea în genere şi România în deosebi, că numai noi am fost capabili a avea instinctul neatîrnării [...]. Şi cu toate acestea fost-ar-fi cu putinţă de-a vorbi chiar de neatîrnarea statului român fără a sufla praful aşezat pe tratatele noastre vechi şi de pe cronicile noastre? [...] Oare Mircea I, în cei 35 de ani, Ştefan cel Mare în cei 46 de ani ai domniilor lor, au avut altă preocupare decît neatîrnarea ţării [...]. Aşa dar „Independenţa" precum o numim astăzi nu este un „copil găsit" fără căpătîi şi fără antecedente, ci un prinţ, care dormea, cu sceptrul şi coroana alături [...] Toate atributele unei neatîrnări reale s-au cîştigat de către Vodă Cuza, exceptînd forma acestei realităţi"[5]. Ceea ce era de natură să trezească rezistenţa poetului era faptul că liberalii, presa în special, îşi arogau meritul exclusiv al obţinerii independenţei de stat a României, pe cînd pregătirea sa istorică îl făcea capabil să judece fenomenul retrospectiv, să recunoască meritul menţinerii neatîrnării, fie şi relative, întregii lupte a domnitorilor români împotriva tendinţelor acaparatoare ale împărăţiilor vecine şi mai cu seamă împotriva jugului otoman. Se poate afirma, conform concepţiei sale despre destinele poporului, că poetul nu confunda un act fundamental, săvîrşit de ostaşii români pe cîmpul de luptă, cu demagogia guvernanţilor, nu condiţiona obţinerea independenţei de frazeologia sforăitoare a unor oficine şi a unor politicieni cărora independenţa le adusese profituri directe. Pentru Eminescu independenţa României era consecinţa unui proces istoric, era încununarea

[3] *Ibidem*, p. 209—210.
[4] *Ibidem*, III, p. 146.
[5] *Ibidem*, p. 293—297.

BDD-A1443 © 1977-1978 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:54 UTC)

luptei de veacuri a poporului nostru și nu expresia directă a unui anumit moment. Se știe, de asemenea, și unele mărturii din epocă o confirmă, că poetul nu avea încredere decît în popor și, în speță, în țărănime. „Era român pasionat — scria Mite Kremnitz — tot binele îl aștepta de la popor, căci cei zece mii din clasa superioară n-aveau nici o valoare în ochii lui"[6]. Intransigent și drept, incapabil de a se înregimenta într-un partid, de a-și însuși practicile politicianismului „era necruțător — spunea Slavici — față de membrii partidului conservator cînd se nimerea ca ei să cadă într-un păcat, ba era în stare să laude faptele bune săvîrșite de adversarii politici". Altfel vorbea laudativ despre Al. I. Cuza, deși știa că nu era pe placul hohenzolernului de pe tron, îl elogia pe M. Kogălniceanu, deși ataca partidul liberal. Este cunoscut faptul că P. P. Carp și alți fruntași conservatori erau nemulțumiți de orientarea combativă imprimată de poet ziarului „Timpul". Dar cea mai semnificativă manifestare de independență și de respect al adevărului, de apreciere a unui act, a unui eveniment a cărui importanță și consecințe depășeau neînțelegerile dintre partide este conflictul său cu politicianul conservator Al. Lahovary. „Era în timpul războiului din 1877 — povestește fratele său — Eminescu terminase articolul de fond care se referea la acest război. Al. Lahovary intră în redacție, citește articolul și foarte nemulțumit reproșează lui Eminescu că nu atacă pe liberali.

— Domnule Lahovary, îi spune el, războiul este o problemă gravă națională care trebuie privită pe deasupra luptelor noastre de partid.

— Dar bine, domnule Eminescu, nu mai facem opoziție?

— Ba facem, domnule Lahovary, dar în momentele grele prin care trece țara trebuie să vedem cu toții lucrurile ca buni români.

Al. Lahovary are nefericita inspirație să-l acuze pe poet că s-a dat cu liberalii. Revolta lui Eminescu a îmbrăcat forma unei violențe de limbaj... care nu poate fi reprodusă... E vorba de o înjurătură neaoș românească, însoțită de gestul de a-i arunca călimara în cap ... Dacă incidentul dintre atotputernicul ministru conservator și modestul redactor nu a avut consecințe, faptul se datorează intervențiilor lui T. Maiorescu, a generalului Florescu dar mai ales lui Lascăr Catargi, șeful partidului, care, cu necontestata lui autoritate a spus răspicat: „Lăsați pe băietul ista să scrie cum vre, că are condei!"[7]. La acest conflict fac aluzie mulți dintre exegeții lui Eminescu, între care Slavici, coleg de redacție, Zamfir C. Arbore, coleg de generație, Gala Galaction ș. a.

Iată ce scrie Gala Galaction: „Și aici, în București, Eminescu pășește cu stîngul. Începuse războiul ruso-turc. Armata noastră trece Dunărea. Eminescu, uitînd că este ziarist opoziționist, scrie un însuflețit articol întru slăvirea armatelor române. Bietul poet și-a găsit beleaua cu unul dintre fruntașii partidului în opoziție"[8]. Unul din contemporanii la care ne-am referit, Zamfir C. Arbore, povestește că, deși era colaborator la „Românul", avea relații foarte strînse cu Eminescu, luau masa împreună și, evident, discutau despre problemele stringente ale societății contemporane. Discuțiile lor amicale se încheiau de obicei cu următoarea propunere făcută de poet:

[6] *Pagini vechi despre Eminescu*, Antologie de Gh. Bulgăr, București, „Eminescu", 1976, p. 203.

[7] *Ibidem*, p. 203—205.

[8] *Ibidem*, p. 102.

BDD-A1443 © 1977-1978 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:54 UTC)

„— Știi ce dragul meu, hai să demisionăm, tu de la „Românul", eu de la „Timpul" și hai să ne călugărim, căci nu sîntem făcuți noi ca să trăim între lupi. La mănăstire, în chiliile solitare, să scriem letopiseți în care să înșirăm tot ce îndură nenorocitul neam românesc, pentru ca să se știe cît amar a suferit românul cît a trăit pe acest pămînt"[9].

În timpul asprei ierni a anilor 1877—1878, în preambulul articolului *Introducerea unei civilizații pripite* („Timpul" din 11 decembrie 1877) poetul nu-și poate stăvili sentimentul de îngrijorare pentru soarta țării și de atașament pentru oștile noastre. Lipsa entuziasmului patriotard, a falsului festivism, deși structurale poetului, se explică și prin condițiile concrete ale țării noastre în acele momente în care marile puteri apusene, inclusiv Austro-Ungaria și Germania, nu ne garantaseră nici neutralitatea, dar nu erau de acord nici cu încheierea convenției cu Rusia și intrarea noastră în război. Dealtfel sfîrșitul conflictului, pe lîngă recunoașterea dificilă și condiționată a independenței, duce și la pierderea unei părți din teritoriul țării și la un „schimb" care nu era de natură să ne avantajeze. „Drumurile — scria Eminescu — s-au troienit și comunicația telegrafică pare întreruptă ; nici o știre din străinătate nu vine să ne lumineze asupra situației tocmai acuma, cînd toate celea par a atîrna de un fir de păr. Cîmpiile albe se-ntind împrejurul Bucureștilor și se pierd în zarea dinspre miază-noapte, unde a plecat împăratul Rusiei, în zarea dinspre miază-zi unde stau oștile noastre ; spre răsărit și spre apus, unde se cumpănesc sorțile Europei. În această izolare, în care ne pune bătrîna iarnă, aceeași pe vremea Craiului Decebal, cînd țăranul dacic, îmbrăcat în cojoc mițos trecea Dunărea înghețată, aceeași astăzi cînd Vodă ține Dunărea cu oștile românești, în această izolare ne apasă mai cu greu gîndirea, la ce loc rău ne-au așezat Traian împăratul pe această muchie de lume, la acest vad de popoare, carile ne privesc pe noi numai ca un fel de gard, pe deasupra căruia se ceartă"[10]. Meditațiile poetului aveau un substrat istoric și contemporan din cele mai reale și referința la incursiunile dacilor în sudul Dunării paralel cu faptul că oștirile române „țineau" în prezent Dunărea, ca și condiția noastră vitregă între tendințele acaparatoare ale vecinilor, confirmă un gînditor și un patriot pentru care existența proprie se identifica cu destinul poporului său.

Dar cea mai caldă și mai probantă dovadă a înțelegerii însemnătății deosebite a actului la care participa România, a capacității de a-și depăși condiția temporară de gazetar la o oficină conservatoare, ținuta demnă de apărător al poporului său este foiletonul *1877*, apărut în „Timpul" din 1 ianuarie 1878, și care, se pare, este cauza conflictului cu atotputernicul Lahovary la care ne-am referit anterior. Poetul era un gînditor politic, un patriot pentru care un eveniment se înscria în istoria poporului din care făcea parte, căruia îi vedea, îi descoperea antecedentele și-i estima consecințele : „O viață nu sînt decît faptele atunci cînd ele sînt gînduri grupate ori cînd la nouă gînduri ne ridică. Și tocmai asemenea gînduri, pline de perspectiva veacurilor sînt și faptele dorobanțului nostru care nu de dragul unor ticăloșii își uită părinții, frații, surori, soție, copii, uită liniștea plăcută a vieții sale obicinuite, rabdă foamea, degeră și plin de avînt își aruncă viața în focul întîmplării ... Dar prin faptele sale bărbătești, poporul român a dovedit că trăiește, că vo-

[9] *Ibidem*, p. 67.
[10] M. Eminescu, *Opere*, II, ediția citată, p. 158.

BDD-A1443 © 1977-1978 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:54 UTC)

ieşte să mai trăiască şi că are în sine puterea din care izvorăşte viaţa. Nu se poate ca miile de vieţi să se fi stins în zadar ; mai curînd ori mai tîrziu din moartea fiilor ţării va trebui să izvorască lumina. Un trup sănătos nu poate purta părţi bolnave ; un popor voinic nu poate să sufere îndelung putreziciunea socială ; aceia care au fost gata să moară pentru un şir de idei, vor şti să osîndească de aici înainte pe acei cari îşi bat joc de sfinţenia gîndurilor sale proprii ; vor şti să se întoarcă de scîrbă de la cei care fac negoţ cu avîntul poporului, vor şti să gonească din mijlocul lor pe acei care trăiesc şi jignesc dezvoltarea vieţii"[11]. Pentru poet actele de eroism ale ostaşilor români în luptele de pe cîmpiile Bulgariei, pentru obţinerea independenţei statului naţional român, erau nu numai un eveniment contemporan care urmărea realizarea unui deziderat, ci confirma, în contextul politicianismului şi demagogiei patriotarde care invadase viaţa noastră publică, dovada vigorii, a sănătăţii poporului, ne dădea certitudinea că doar clasa care a dat majoritatea zdrobitoare a cotingentelor de luptători, singura clasă pozitivă, va fi în stare să înlăture marasmul, minciuna şi farsa pe care o jucau guvernanţii, pe spatele şi pe seama poporului român. Avîntul patriotic, spiritul de sacrificiu al dorobanţului demonstrau nu numai că poporul român nu-şi pierduse virtuţile strămoşeşti, că era demn urmaş al acelora care încă de pe vremea lui Mircea îşi apăraseră „sărăcia şi nevoile şi neamul", că va fi în stare să depăşească nimicnicia prezentă, să învingă şi să convingă prin faptele sale de arme că ţara îşi merită nu numai neatîrnarea, ci aşa cum o spusese Eminescu în tinereţe, îi prevedea „la trecutu-ţi mare, mare viitor !".

[11] I. Creţu, *Mihail Eminescu*, Biografie documentară, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1968, p. 248— 9 .

BDD-A1443 © 1977-1978 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 13:10:54 UTC)